

Verklighetsoptimering eller verklighetsprövning

Bengt-Åke Wennberg

Jag finner att min föreställning om människan som ett enskilt, oberoende, autonomt och väljande subjekt, som jag refererat till i tidigare bloggar numera stöds av allt fler vetenskapliga resultat. Vi lämnar därmed en föreställning om att vårt liv bestäms av en överordnad makt och dess lagar som vi alla måste följa för att uppnå "salighet". Vi flyttar därmed också föreställningen från en religiös tankefigur till en sekulär. Denna nya tankefigur har långsamt växt fram genom mänsklighetens historia.

Läser jag filosofer och naturvetare bakåt i tiden finner jag att det i deras skrifter finns en föreställning om att det finns en "verklighet" som en gång för alla skulle kunna bestämmas. Det finns en "sanning". Den finns där oberoende av mig som individ. Senare hjärnforskning hävdar emellertid att det vi kallar verklighet skapas i våra hjärnor. Den "blir till" inne i hjärnan.

Denna samfälliga komposition av sinnesintryck beror av hur den enskilda mänskliga hjärnan är konstruerad. Då våra hjärnor är olika så blir också verkligheten olik för var och en av oss. Den verklighet vi själva skapar i

hjärnan är inte heller den entydig, generell och tids- och platsberoende. Kompositionen blir ständigt ny som en följd av att vi löpande "lär oss" att *formulera om* vår verklighetsbild när vi möter olika situationer och nya förhållanden. Det viktigaste hjälpmedlet för detta "omlärande" är språket, genom vilket vi med andra människor kan jämföra våra erfarenheter och våra subjektiva intryck av vad vi möter.

Frågan om verklighetens natur kompliceras av att inte heller den yttre verkligheten är statisk och visar sig för oss på samma sätt alltid och överallt. Det är sant att stenar alltid faller till marken när vi släpper dem men vi känner numera också till tillstånd av tyngdlöshet då de kan sväva fritt i luften.

Levande väsen visar sig heller inte för oss på samma sätt alltid och överallt. De kan med tiden bli bekanta med oss och agera annorlunda från gång till gång. Än mer komplext är det med oss människor. Vi människor kan löpande ändra vår bild av den kontext i vilken vi agerar. En person kan därför agera på ett helt nytt sätt vid olika tillfällen i vad som till synes verkar vara en identisk situation.

Trots den insikt om kunskapens komplexa och relativa natur, som vi numera förvärvat, underhåller vi ett forsknings- och utbildningssystem som bygger på att *kunskap om verkligheten finns på samma sätt överallt och alltid och kan beskrivas med givna samband och lagar.*

Det är detta förgivettagande som gör att vi kan vidmakthålla ordningen att kunskapen skulle kunna genereras utifrån, oberoende av individen, och levereras av auktoriteter som lever på ett abstrakt plan – det vill säga ovanför oss andra och kan formulera kunskapen på ett "objektivt" sätt genom modeller och teorier. Detta förgivettagande är en anomali – en missvisning. Denna anomali skapar allvarliga sociala problem och stora missförstånd – särskilt när det gäller var och ens förmåga att förstå och påverka sociala förhållanden.

[I en artikel i Educare](#) beskriver Sverker Lundin hur denna anomali invaderat vårt forsknings- och utbildningssystem. Samtidigt som vi alla numera är väl medvetna om att lärande och kunskapsgenerering till stora delar måste komma inifrån och präglas av individens egen nyfikenhet så underhålls och förstärks en forsknings- och utbildningsmiljö som utgår från motsatsen. Nämligen att nästan alla de kunskaper som vi behöver i livet skulle kunna preciseras, formuleras och läras ut och därmed också mätas och värderas

Det är inte svårt att förstå att denna anomali kan missbrukas av skrupellösa maktmänniskor som kan driva sitt eget spel genom att säga det ena när det passar deras själviska syften och något annat i andra sammanhang. Tron på objektiva sanningar gör hyckleri ofrånkomligt. Den gör också att hyckleri kan sättas i system.

Det är heller inte svårt att förstå att vissa egocentriska individer i sin frustration kan drabbas av storhetsvansinne och tro sig om att vara gudomar som begriper världen bättre än alla oss andra och därför anser sig böra styra oss. Både när det gäller vad vi bör begripa och hur vi bör leva. Men det är inte dessa "missbruksproblem" som följd av oklarheten i vår kunskapsyn, som jag i första hand vill konfrontera. Jag vill istället borra mig in till själva kärnan i frågeställningen.

När jag har arbetat med frågor kring psykosocial arbetsmiljö har jag nämligen funnit att det ofta är känslan av att "vara offer för omständigheter" eller insikten om "tvånget att välja mellan omöjliga alternativ" och risken att då bli ställd till svars för valet, som skapar de psykiska störningar och det lidande som människor klagat över i arbetslivet.

Man skulle kunna tro att utbildningssystemet då skulle ha som syfte att begränsa detta lidande. Lundin jämför därför forskning och utbildning med medicinsk behandling. En medicinsk behandling har som syfte att kompensera för en brist eller funktionsnedsättning som gör att patienten inte kan leva ett normalt liv.

I princip kan man då enligt Lundin på samma sätt uppfatta insatser från utbildningssystemet som insatser vi känner till på det medicinska området. Lidandet som utbildningssystemet skall komma till rätta med uppstår genom att individen upplever sig som offer för yttre omständigheter som hon inte förstår och inte kan påverka eller att hon blir förvirrad av situationer hon inte har kunskaper nog att ta ställning till. Utbildningssystemet borde då göra det möjligt för individen att få sådana kunskaper att hon kan ta sig ur denna känsla.

Som Sverker Lundin visar så kommer emellertid utbildningssystemet, så som det i dag utformats och tillämpas, att snarare förstärka individens känsla av att vara offer för omständigheter än att eliminera denna känsla. Detta beror av den masskommunikation jag refererade till i min förra blogg och som styr språkbruket och därmed också kunskapsgenereringen. Det som sägs i vetenskapliga texter får genom att vi ser människan som en autonom och självständigt tänkande individ en helt ny "mening". *De måste tolkas inifrån individens perspektiv.*

I en sådan situation är det viktigt att i utbildningssystemet skilja mellan det Lundin kallar åtgärder som syftar till **verklighetsoptimering** i vilken man håller fast vid ett föråldrat kunskapsparadigm inom vars ram kunskapen kan genereras och levereras som ett ting utanför människan – vilket bara gör ont värre – och åtgärder som syftar till en **verklighetsprövning**. Eleven kan lära sig att själv aktivt medverka till att pröva verklighetens natur. Kan själv aktivt pröva, ifrågasätta, ge et upplevda en ny språkdräkt och därmed förändra hur hon uppfattar den. Genom att individen på detta sätt lär sig att förstå verkligheten på ett nytt sätt kan dagens vanmaktskänsla hävas.

Principen med verklighetsprövning är särskilt betydelsefull när det gäller fenomen som uppstår genom mänsklig interaktion. De som deltar i att skapa det interaktiva mönstret är nämligen inte på något sätt "offer för omständigheter". De är i ordets verkliga betydelse "skyldiga" till att det blir som det blir när de gör som de gör. Just därför blir en gemensam verklighetsprövning en rimlig strategi.

Att fenomen, som hänger samman med mänsklig samverkan, inte är av samma karaktär som fenomen i naturen, som är oberoende av människan, är ingen ny tanke. Det är egentligen självklart att samverkansfenomen generas av de deltagande individerna och deras föreställningar om varandra och världen. Vad som verkar ha hänt är emellertid att man numera försöker pressa in dessa fenomen i masskommunikationens paradig. Man kommer då rent språkligt att reducera berörda individer till något som de inte "är" eller känner igen. Språket, så som det används, gör människan främmande inför sig själv.

De "normalitetsbegrepp" med vilka vi tidigare integrerat människan i samhällsdiskussionen har fungerat väl i masssamhället. Det vill säga så länge som individen funnit det rimligt att se sig som en bricka i ett större spel. När individen nu håller på att frigöra sig och vill se sig som en person och ett subjekt visar det sig att de bilder av människan och hennes samverkan med varandra som vi tidigare lutat oss mot inte längre kan vidmakthållas. De är alltför enkla och triviala. I de beslut som fattas och i det som händer känner vår tids människa inte igen sig. Mänskligheten hamnar i en identitetskris.

Denna identitetskris påverkar oss alla eftersom de lösningar på gemensamma problem som presenteras och introduceras med hjälp av massverkan och masskommunikation upplevs meningslösa och oanvändbara. De förkastas. Ett stort, omfattande och tidigare obeaktat kunskapsområde, som handlar om den enskilda människans förhållande till

sitt samhälle, verkar därför nu behöva öppnas. Frågan är hur vi gemensamt skall kunna fylla denna kunskapsbrist?

I backspegeln kan jag nu se att det är detta problem jag ägnat mitt yrkesliv till att belysa och behandla. Vi kan av ovanstående skäl inte längre fortsätta med åtgärder som enbart syftar till en verklighetsoptimering där verkligheten formuleras efter ett föråldrat masskommunikativt paradigm. Vi måste istället satsa på en verklighetsprövning som gör det möjligt att förstå hur vi i vår tid skall formulera vår kunskap om individen och samhället så att var och en kan formulera sin verklighetsbild av det. Jag skall i nästa blogg ge ett förslag till hur kommunikationen skulle kunna anpassas till dessa nya krav.

Referenser

Lundin S (2016): Verklighetsoptimering och verklighetsprövning – om varför goda intentioner ibland får motsatt verkan inom utbildningsområdet. Educare 2016:3

<http://muep.mau.se/bitstream/handle/2043/21448/Educare%202016.3.pdf?sequence=2&isAllowed=y>

Originaltext

<https://www.bengtharry.me/?p=2849>